

Han van der Vegt

Pidgin, rijm, planten en dieren in Derek Walcotts
Omeros

Han van der Vegt (1961) is vertaler en schrijver van gedichten, kinderboeken en andere zaken. Hij vertaalde o.a. werk van Virginia Woolf, Joseph Conrad, maar concentreert zich de laatste jaren op poëzievertalingen. Samen met Onno Kusters heeft hij District en Circle van Seamus Heaney vertaald. Zijn vertaling van Omeros van Derek Walcott werd genomineerd voor de Filter Vertaalprijs. Hij werkt regelmatig voor Poetry International en is redacteur van het tijdschrift Terras. Dit verhaal verscheen eerder op de website van Athenaeum Boekhandel.

Pidgin, rijm, planten en dieren in Derek Walcotts *Omeros*

‘This is how, one sunrise, we cut down them canoes.’
Philoctete smiles for the tourists, who try taking
his soul with their cameras.

‘Zo gaat het als we de kano’s kappen bij zonsopgang.’
Philoctete lacht voor de toeristen die met hun camera’s
zijn ziel pogen te vangen.

Met de opening van *Omeros* is het nodige aan de hand dat je pas begrijpt als je veel verder in het boek bent. Philoctete spreekt met de toeristen wanneer het grootse verhaal van dit epische gedicht al is afgerond en het leven op het Caraïbische eiland St. Lucia zijn gewone gang heeft hernomen. Dit weten we omdat Philoctete het hele gedicht een vreselijke wond op zijn scheenbeen heeft die maar niet helen wil. Pas in boek VI, het een na laatste, wordt de wond dramatisch genezen. Maar hier, in dit begin van het gedicht, is de wond genezen. ‘Voor een paar extra zilverstukken laat hij achter / de katappenboom zijn litteken zien, gemaakt door een roestig anker.’

Hierna neemt de verteller het hoofdstuk van Philoctete over en geeft een uitgebreide beschrijving van hoe de bomen worden omgehakt, vervoerd en aan het strand tot kano’s worden uitgehold. Philoctetes eerste zin hier is een heel strakke samenvatting daarvan. Pas aan het eind van die beschrijving belanden we helemaal aan het begin van de handeling in het gedicht. De verteller heeft ons zonder dat we het hebben gemerkt terug in de tijd genomen.

Je kunt dus zeggen dat deze opening op een slinkse manier het hele gedicht omspant en het tegelijk op zijn weg stuurt, zoals de kano’s aan het eind van het hoofdstuk in zee worden gelaten. Daarbij wordt het hele eiland in één beweging gepresenteerd: van diep in de bossen, waar de bomen als oudvaderlijke goden op de hoogten staan, dalen we af naar de zee, waar de vissers wonen en werken.

Dat is ook wat Walcott met het hele gedicht voor ogen staat: hij wil St. Lucia, zijn eiland, waar hij geboren is en steeds naar terugkeert, tonen aan de lezer. Hij wil het een plek geven in de wereldliteratuur. Dat doet hij met verwijzingen naar Homeros (vandaar de titel), naar Dante en allerlei andere beroemde auteurs. Maar vooral natuurlijk door een gedicht van wereldniveau te schrijven.

Dat ‘one sunrise’ werkt misleidend. Je zou kunnen denken dat het omhakken van de kano’s slechts een keer gebeurt. Maar Philoctete beschrijft hier een proces dat zich door de eeuwen talloze malen herhaald heeft. Het is niet zomaar een ambachtelijke werkwijze, dit is een ritueel. Het verbindt generaties, het verbindt het eiland met zijn bewoners. Het is de basis voor het leven van de vissers.

Pidgin-Engels en rijmschema's

Dat Philoctete zegt 'one sunrise' komt omdat hij een ander Engels spreekt, dat op ons soms moeizaam overkomt. Hij spreekt het pidgin-Engels van een deel van de bewoners van het eiland. In deze regel is het niet heel nadrukkelijk, maar in de rest van het gedicht wijkt het vaak behoorlijk af van het standaard Engels. Ga je dat letterlijk vertalen dan krijg je een soort Klukkluk-Nederlands waardoor de inwoners ineens nogal dom lijken. Dat wilde ik niet. Dit soort talen zijn even geschikt om je in uit te drukken als andere, door grotere groepen gesproken talen. Ook het vertalen van dit Engels naar een Nederlandse regionale taal zou rare associaties hebben opgeleverd.

Vandaar dat ik ervoor gekozen heb om de taal van de eilandbewoners te vertalen naar 'gewoon' Nederlands.

Een ander probleem bij de vertaling was het rijm. Walcott heeft het gedicht geschreven in de *terza rima* waarin Dante ook zijn *Divina Commedia* schreef. Van elke strofe van drie regels rijmen de eerste en de derde regel op elkaar, terwijl de middelste regel weer rijmt op de eerste en derde regel van de volgende strofe (aba bcb cdc, etc.). Elk rijm wordt dus drie keer gebruikt. Het is een veeleisende manier van rijmen, en Walcott houdt zich er dan ook lang niet consequent aan.

Dat vind ik eigenlijk het moeilijkste: een regel niet consequent toepassen. In mijn eigen poëzie ben ik gewend de regels die ik stel rigoureus door te voeren, maar hier eiste het origineel van een vertaling dat ik inconsequent was. Ik heb geprobeerd dat probleem op te lossen door allereerst te kiezen voor een lossere rijmvorm dan Walcott: ik heb klinkerrijm gebruikt in plaats van vol rijm. Daarbij rijmt niet de hele uitgang, maar alleen de klinker daarin. Ook Walcott kiest vaak voor klinkerrijm, of voor visueel rijm (de uitgang van de woorden ziet er hetzelfde uit, maar ze klinken anders). Dit klinkerrijm heb ik, net als Walcott doet, aangevuld met allerlei binnenrijm (zoals hier het rijm tussen 'zonsopgang' en 'vangen') en alliteratie.

Lokale equivalenten

Bij deze vertaling heb ik veel gezocht naar goede equivalenten voor de plaatselijke plant- en diersoorten. Daar zijn bomen bij die in het Nederlands maar zeer zelden worden benoemd, zoals de eerder genoemde katappenboom. In een van de laatste regels kwam ik een diersoort tegen waarvan de vertaling bedrieglijk eenvoudig leek. 'Achille put the wedge of dolphin / that he'd saved for Helen in Hector's rusty tin.' Een prachtige regel die de drie hoofdpersonen van het gedicht, van wie er een dood is, verenigt. Ik vond het vreemd dat men hier dolfijn zou eten, dus deed ik wat zoekwerk. En inderdaad, in een naslagwerk vond ik dat hier niet de dolfijn maar de 'dolphin fish' wordt bedoeld, een vis die veel gegeten wordt. In het Nederlands heet die goudmakreel. Als de dolfijn nu een grote rol in de rest van het gedicht had gespeeld of van bijzondere symbolische waarde was geweest, dan had ik 'dolfijn' laten staan.

Maar dat is niet het geval. En ‘een moot goudmakreel’ klinkt prachtig, vind ik. Het nadeel van een tweetalige uitgave zoals deze is wel dat je de lezer in dit soort ingewikkelde gevallen het idee geeft dat je een fout hebt gemaakt.